Vlaamse
overheid

OUDEREN EN (ACTIEVE) CULTUURPARTICIPATIE

Intentieverklaring tot samenwerking tussen het cultuur- en welzijnsbeleid / 28.04.2016

1 SITUERING

De vergrijzing van de samenleving is een wereldwijd verspreid fenomeen. De OESO[1] stelt vast dat vandaag de dag in de wereld er 900 miljoen mensen ouder zijn dan 60 jaar. Men voorspelt dat dit aantal in het jaar 2050 zal toenemen tot 2,4 miljard. De veroudering van de samenleving is een geleidelijk aan verlopen proces, waar we allen de impact zullen van ondervinden de volgende jaren. Een leeftijdsvriendelijk Vlaanderen promoot een visie op een samenleving voor alle leeftijden, waar iedereen een actieve rol kan spelen in de gemeenschap en van gelijke rechten en kansen kan genieten in alle perioden van het leven. Dit vergt diverse ondersteunende initiatieven en nieuwe wegen voor de organisatie van de samenleving, waarbinnen een faire en duurzame toekomst wordt verzekerd voor alle generaties. Aspecten als zorgzaamheid, solidariteit, emancipatie, keuzevrijheid enzovoort, maken mee het 'warme' karakter van onze samenleving uit en staan garant voor het mentale, fysieke en sociale welzijn van alle burgers.

Cultuur en Welzijn spelen een cruciale rol in het creëren van de voorwaarden voor deze warme samenleving. Een samenwerking op Vlaams niveau tussen de beleidsdomeinen CJSM en WVG dient zich dan ook aan, en wel vanuit een aantal gedeelde doelstellingen.

Participeren is een werkwoord

Vele mensen worden vandaag de dag in goede gezondheid oud. Dit biedt heel wat positieve perspectieven. De toenemende vitaliteit van oudere personen verhoogt het vooruitzicht om tot op hoge leeftijd te participeren aan de samenleving. De ouderen van vandaag en morgen wensen immers aangesproken te worden op hun competenties, op wat ze wél nog kunnen, en niet op het verlies aan functies en mogelijkheden. Ze willen zinvol ouder worden, van betekenis zijn en actief blijven binnen de samenleving, zelfs bij toenemende kwetsbaarheid. Vele ouderen zijn bereid om zich als vrijwilliger in te zetten in het verenigingsleven, deel te nemen aan reizen, politieke, culturele en sportactiviteiten en niet in het minst willen velen zorg dragen voor hun kleinkinderen of zelfs achterkleinkinderen. Dit is een unieke kans om de maatschappelijke betekenis van ouderen te waarderen en te optimaliseren. Inter- en intragenerationele solidariteit draagt ontegensprekelijk bij aan de vitaliteit en dynamiek van een samenleving. Daarbij is het cruciaal te blijven inzetten op een stevig en dragend sociaal weefsel, zowel in welzijn en zorg als in cultuur. Zo stelt minister Gatz in zijn beleidsnota Cultuur 2014-2019: "Het individu van de 21ste eeuw ziet zich meer dan ooit voor de uitdaging geplaatst om het eigen parcours van zijn ontwikkeling vorm te geven. Om mensen te sterken in hun zelfbewustzijn en maatschappelijke participatie, is het belangrijk dat iedereen binnen een superdiverse samenleving kansen krijgt en uitgedaagd wordt om levenslang en levensbreed te participeren aan cultuur. Ik wil werken aan een participatie die mensen verrijkt met nieuwe kennis, inzichten, perspectieven en breed inzetbare competenties". (p.8) Minister Vandeurzen bundelt de inzichten en acties ter zake van de Vlaamse Regering in het Ouderenbeleidsplan 2015 – 2020.

[1] Love, P., Ageing: debate the issues. OESO, 2015, p.7

Aanknopingspunten voor samenwerking

Langs beide zijden is er alvast openheid en ziet men opportuniteiten voor het aanhalen van de banden. Dit mag o.a. blijken uit de intenties voor de komende beleidsperiode van de bevoegde ministers. Zo stelt minister Vandeurzen in de beleidsnota Welzijn, Volksgezondheid en Gezin 2014-2019 expliciet als doelstelling: “We werken gericht samen, zowel tussen de agentschappen van ons beleidsdomein als met de overige beleidsdomeinen om de uitdagingen die steeds complexer worden efficiënt aan te pakken”. (p. 61) In de beleidsnota’s Cultuur en Jeugd formuleert minister Gatz het als volgt: “Met de conceptnota’s ‘Groeien in cultuur’ en ‘Doorgroeien in cultuur’ werd tijdens de vorige legislatuur vanuit cultuur, jeugd en onderwijs een stap vooruit gezet naar een gezamenlijk beleidskader cultuureducatie voor kinderen, jongeren en volwassenen. Dit verdient verdere uitvoering. Het is mijn betrachting om een netwerk uit te bouwen dat het cultureel leren binnen mijn bevoegdheden kunsten (inclusief amateurkunsten), media, cultureel erfgoed, sociaal-cultureel werk en jeugd verbindt, en waar nodig een brug slaat naar de sectoren sport, welzijn, onderwijs en werk.” (p. 36)

2 OPZET EN UITGANGSPUNTEN

Participatie aan kunst en cultuur is voor ouderen een bron van expressie en zingeving en heeft een positieve impact op meerdere levensterreinen, zoals gezondheid en sociale cohesie. Ondanks deze gunstige effecten stellen we vast dat de actieve kunstbeoefening en cultuurparticipatie op latere leeftijd afneemt.

Om ouderen te versterken in hun welbevinden en in hun continue ontplooiing en ontwikkeling, willen we zowel ouderen zelf als professionals & vrijwilligers binnen de welzijns- en cultuursectoren bewust maken van de mogelijkheden op vlak van actieve cultuurparticipatie en cultureel leren. Het komt erop aan hiervoor de juiste stimulansen te bieden.

Actieve cultuurparticipatie draagt bij aan het fysieke, mentale en emotionele welbevinden

Internationaal onderzoek heeft al herhaaldelijk gewezen op de positieve effecten van kunstbeoefening op het welzijn en de gezondheid van ouderen. Zij voelen zich energieker en fitter en geven aan dat de activiteit een gunstig effect heeft bij gezondheidsklachten en bij somberheid en vergeetachtigheid. Bijzonder is de winst op het vlak van het psychisch welbevinden en de psychosociale ontwikkeling. Actieve kunstbeoefening is een katalysator voor emoties en vermindert gevoelens van stress. En dan bedoelen we het aanspreken van het eigen creatief vermogen, een uitdaging die meer verdiepend werkt dan alleen activiteitenbegeleiding.

Actieve cultuurparticipatie verhoogt de weerbaarheid en bevordert sociale inclusie

Net zoals voor de rest van de bevolking geldt, zijn sommigen ouderen erg kwetsbaar. Door hun achtergrond, sociaaleconomische situatie of toevalligheden in hun levensparcours bevinden deze zich in een situatie waar kansen beperkt zijn. We denken dan aan ouderen met een beperkt sociaal netwerk, ouderen in armoede of ouderen van buitenlandse herkomst. Om deze kwetsbare ouderen te bereiken moeten nieuwe werkvormen en andere inhouden ontwikkeld worden om cultuur tot bij deze groepen te brengen.

Actieve cultuurparticipatie stimuleert (artistieke) talentontwikkeling

Kunst en cultuur maken het leven rijker en leren je anders waarnemen en denken. Iedereen moet de kans krijgen om zijn of haar creatieve talenten te ontwikkelen en aan kunst te doen, ook op latere leeftijd. Kunst beoefenen houdt mensen langer actief en helpt hen vaardigheden te onderhouden of te ontwikkelen. Het deeltijds kunstonderwijs en cultuureducatieve praktijken focussen zich nog te vaak op jongeren en mensen op beroepsactieve leeftijd. Hoewel sommige ouderen nog wekelijks naar de academie gaan neemt de actieve cultuurparticipatie af naar mate men ouder wordt. De sectoren cultuur welzijn en onderwijs moeten de handen in elkaar slaan om ouderen de mogelijkheid te geven om aan actieve kunstbeoefening te doen.

Actieve cultuurparticipatie slaat bruggen tussen generaties

In een samenleving met verlengde levensverwachtingen, leven meerdere generaties voor het eerst samen in hetzelfde tijdperk. Relaties tussen generaties worden in een multigenerationele samenlevingscontext minder vanzelfsprekend. Intergenerationeel werken zien we als een andere manier om met generaties om te gaan, om leeftijdsstereotyperingen te doorbreken, en tegelijk om meer interactie tussen diverse generaties mogelijk te maken. Cultuurparticipatie kan fungeren als hulpmiddel voor diverse sociale ontwikkelingen en bijgevolg ook een hefboom zijn om de intergenerationele ontmoeting te versterken.

3 INSPIRATIE: HET EUROPEES SAMENWERKINGSPROJECT ‘LONG LIVE ARTS’

Samen met de Nederlandse projectpartners van het ‘Lang Leve Kunst’-programma, het Duitse KUBIA en de Britse Baring Foundation engageerde het Departement Cultuur, Jeugd, Sport en Media zich in 2014 voor een driejarig Europees samenwerkingsproject. Het opzet was om de actieve cultuurparticipatie van ouderen transnationaal en internationaal te promoten en faciliteren, en het internationale netwerk hierrond te versterken. Met dit samenwerkingsproject wilden de partners impact genereren op het niveau van beleid,

onderzoek en praktijk. Om deze doelstelling te bereiken werden in de loop van 2014 t.e.m. 2016 verschillende initiatieven opgezet, verspreid over de drie partnerlanden.

Dit leidde tot een Europees manifesto[2], bedoeld voor Europese beleidsmakers, dat cultuurparticipatie door ouderen in een breder kader wil plaatsen en hiertoe zes aanbevelingen doet:

- Creëer kruisbestuivingen: moedig cultuur en welzijnsprofessionals aan om samen programma's uit te werken die focussen op 'creatief ouder worden';
- Verbind publieke en private partners: sla de handen in mekaar om culturele programma's voor ouderen te faciliteren;
- Kijk over de grenzen: werk samen met Europese platformen, belangengroepen, media en burgers om nieuwe initiatieven uit de grond te stampen;
- Update structuren en procedures: herbekijk bestaande structuren en processen en pas ze aan de actuele noden en behoeften aan;
- Werk aan beeldvorming: creëer draagvlak en promoot een positief beeld van ouder worden;
- Ondersteun kennisuitwisseling: initieer nieuwe programma's en faciliteer bestaande.

4 DOELSTELLINGEN EN ACTIES

WVG en CJSM willen de aandacht voor (actieve) cultuurparticipatie van ouderen binnen Vlaanderen bevorderen, zowel op beleidsniveau als in de praktijk van de betrokken sectoren.

Sensibilisering en wederzijdse kennismaking

Doelstelling

Kunst- en cultuurinstellingen, welzijnsorganisaties en zorgcentra hebben (actieve) cultuurparticipatie door ouderen niet vanzelfsprekend in hun doelbereik. Onbekendheid met de mogelijkheden, de doelgroep en/of de andere sector spelen hierbij een rol. Voor de realisatie van een afdoend aanbod voor deze groeiende doelgroep is het van belang dat de verschillende sectoren (kunst, cultuur, zorg, welzijn, onderwijs) geïnspireerd worden, kennis maken met elkaar en van elkaar leren.

Daarvoor zijn er tal van partners en stakeholders op wie een beroep gedaan kan worden:

- de respectieve steunpunten: Socius en het Steunpunt WVG
- de belangenbehartigers, zoals de Vlaamse ouderenraad, de ouderenverenigingen en het Forum voor Amateurkunsten…
- de koepelorganisaties uit de welzijnssector: VVSG, Zorgnet-Icuro, VLOZO, Ferubel…
- steunpunten voor kwetsbare groepen, zoals het Minderhedenforum, het Netwerk tegen Armoede…
- maatschappelijk geëngageerde organisaties als de Koning Boudewijnstichting en de Cera Foundation

[2] www.longlivearts.eu/manifesto/

In hun werking en de activiteiten die zij opzetten om hun ‘achterban’ te sensibiliseren en te ondersteunen kunnen zij de focus leggen op ouderen en actieve cultuurparticipatie, en goede praktijken in kaart brengen, kennis uitwisselen etc.

Acties

- We vertalen en verspreiden het ‘Long Live Arts manifesto’ in Vlaanderen.
- Via de bestaande informatiekanalen maken we de doelgroep en de professionals bewust van de meerwaarde en mogelijkheden om als oudere deel te nemen aan kunst en cultuur. We denken hierbij aan de vakliteratuur en de partnerorganisaties voor het lokaal ouderenbeleid, zijnde de VVSG (promotie van ‘leeftijdsvriendelijke gemeente bij lokale besturen) en de Vlaamse Ouderenraad (jaarlijkse Ouderenweek in november).

Beleidsmatige afstemming en samenwerking

Doelstelling
Op Vlaams én lokaal vlak dient er afstemming te komen tussen de beleidsmakers bevoegd voor cultuur, welzijn, maar ook onderwijs. De beleidsdomeinen CJSM en WVG delen verschillende beleidsdoelstellingen, van het verhogen van de maatschappelijke participatie tot de persoonlijke en sociale ontwikkeling van mensen. Zij zijn elk dan ook betrokken partij als het gaat over het cultureel leren en participeren van ouderen. Het komt er dan ook op aan de instrumenten waarover ze beschikken om hun doelstellingen te realiseren, op elkaar af te stemmen.

Acties

- Met het oog op visieontwikkeling, afstemming van beleidsinstrumenten e.d. zetten we op geregelde tijdstippen een overleg op tussen de administraties CJSM en WVG en de stakeholders & intermediaire actoren m.b.t. het thema.
- We introduceren op systematische wijze het belang van (actieve) cultuurparticipatie door ouderen in het overleg met de betrokken sectoren. Wanneer nieuwe overeenkomsten tussen overheid en sectororganisaties worden afgesloten, wordt cultuurparticipatie door ouderen, waar passend, (mee) ingebed.

Stimulering en ondersteuning van de praktijk

Doelstelling
Op Vlaams beleidsvlak zoeken we naar mogelijkheden om cultureel leren en participeren door ouderen te stimuleren. Er bestaan al heel wat goede praktijken op dit vlak. Het komt erop aan deze zichtbaar te maken, zodat zij een inspiratiebron kunnen vormen voor andere. Hierin spelen de binnen het cultuurveld en binnen de zorg- en welzijnssector actieve middenveldorganisaties een belangrijke rol. In de activiteiten die zij opzetten

om hun ‘achterban’ te sensibiliseren en ondersteunen kunnen zij de focus leggen op ouderen en actieve cultuurparticipatie, en goede praktijken in kaart brengen, kennis uitwisselen enz.

Acties

- We stimuleren intergenerationele projecten gericht op cultureel leren en participeren binnen de bestaande subsidielijnen (bv. Participatiedecreet).
- We stimuleren artistieke producten en projecten voor én door ouderen binnen bestaande subsidielijnen, zowel op professioneel vlak als binnen de amateurkunsten.
- We blijven de animatiewerking in de woonzorgcentra binnen de bestaande subsidielijnen ondersteunen, mede met het oog op cultuurparticipatie zowel binnen als buiten het woonzorgcentrum.
- We stimuleren de lokale dienstencentra om (meer) samen te werken met lokale culturele spelers e.d.
- In het voorjaar van 2017 organiseren we een studie- en inspiratiedag rond dit thema i.s.m. Stad Sint-Niklaas, die zich engageert als Age Friendly City.

Competentieversterking via opleiding en netwerking

Doelstelling
De professionals en vrijwilligers die instaan voor het cultureel leren en participeren van ouderen moeten over specifieke competenties beschikken. We verwachten van hen immers dat ze creatief, origineel en onderlegd zijn, én met ouderen overweg kunnen. Vormingswerkers, kunstenaars, educatieve medewerkers van kunsten- en erfgoedinstellingen, animatoren in woonzorgcentra, zorgverstrekkers... worden hierdoor gevat.

Vorming en opleiding op maat voorzien voor deze gediversifieerde groep vormt een belangrijke hefboom om te komen tot (meer) professionalisering en kwaliteit op het vlak van cultuureducatie en –participatie voor en door ouderen. We streven ook naar een meer gestructureerde netwerking, expertisedeling en doorgedreven samenwerking tussen deze professionals en vrijwilligers.

Acties

- We sensibiliseren het beleidsdomein Onderwijs om deze visie in de bestaande opleidings- en vormingsinitiatieven te introduceren en te versterken.
- We betrekken de verschillende opleidingsverstrekkers binnen het secundair en hoger onderwijs bij studiedagen en het overleg met de stakeholders.

Monitoring en onderzoek

Doelstelling
Tot slot willen we de kennis omtrent het cultureel leren en participeren van ouderen verbreden en verdiepen door het opvolgen van kwantitatieve en kwalitatieve ontwikkelingen op dit vlak.

Acties

- We monitorende cultuurparticipatie van ouderen via de 5-jaarlijkse Participatiesurvey (steunpunt cultuur).
- We bouwen aandacht voor dit thema in bij de Vlaamse Regionale Indicatoren (VRIND).
- We onderzoeken via de Studiedienst van de Vlaamse Regering de mogelijkheid om de bestaande active ageing index met Vlaamse gegevens rond kunst- en cultuurparticipatie te stofferen.

[Handtekening]　　　　[Handtekening]

voor- en achternaam　　　　voor- en achternaam

datum dag .... maand .... jaar ....